

Yhteiskuntaoppi 17.9.2020

Lopulliset hyvän vastauksen piirteet 12.11.2020

Tässä tiedostossa oleva taulukko (sivulla 3) ei välttämättä ole täysin saavutettava esimerkiksi ruudunlukuohjelman käyttäjille.

Lopullisista hyvän vastauksen piirteistä ilmenevät perusteet, joiden mukaan koesuorituksen lopullinen arvostelu on suoritettu. Tieto siitä, miten arvosteluperusteita on sovellettu kokelaan koesuoritukseen, muodostuu kokelaan koesuorituksesta saamista pisteistä, lopullisista hyvän vastauksen piirteistä ja lautakunnan määräyksissä ja ohjeissa annetuista arvostelua koskevista määräyksistä. Lopulliset hyvän vastauksen piirteet eivät välttämättä sisällä ja kuvaa tehtävien kaikkia hyväksytyjä vastausvaihtoehtoja tai hyväksytyyn vastauksen kaikkia hyväksytyjä yksityiskohtia. Koesuorituksessa mahdollisesti olevat arvostelumerkinnät katsotaan muistiinpanoluonteisiksi, eivätkä ne tai niiden puuttuminen näin ollen suoraan kerro arvosteluperusteiden soveltamisesta koesuoritukseen.

Yhteiskuntaopin kokeessa keskeisinä arvioinnin perusteina ovat opetussuunnitelmien mukaisten sisältöjen, ajattelutapojen ja taitojen hallinta sekä yhteiskuntaopin keskeisten käsitteiden asianmukainen ja täsmällinen käyttö. Arvioinnin kohteena on myös kokelaan kyky tulkita ja arvioida kriittisesti yhteiskunnallisia ilmiöitä kuvaavaa informaatiota, tehdä näistä ilmiöistä itsenäisiä päätelmiä, vertailla niitä koskevia tulkintoja ja ottaa niihin perustellusti kantaa. Arvioinnissa kiinnitetään huomiota myös esitystapaan, vastauksen tehtävänannon mukaisuuteen, rajaukseen ja argumentaation selkeyteen.

Vastauksista tulee käydä ilmi, että kokelas ymmärtää yhteiskunnan rakenteen ja toiminnan historiallisesti kerrostuneena ja muotoutuneena kokonaisuutena. Hän tuntee suomalaisen yhteiskunnan sosiaalisen, poliittisen, taloudellisen ja oikeudellisen rakenteen sekä niihin liittyvät keskeiset teoriat ja käsitteet. Lisäksi hän osaa liittää tarkasteltavat ilmiöt laajempiin yhteiskunnallisiin yhteyksiinsä. Myös suomalainen yhteiskunta osataan sijoittaa kansainväliseen ja globaaliin yhteyteensä, johon kuuluu osana jäsenyys Euroopan unionissa ja sen vaikutukset. Kokelas hallitsee yhteiskuntaopin keskeiset käsitteet, joita ovat esimerkiksi valta, vaikuttaminen, vastuu ja oikeudenmukaisuus. Niin ikään hän tuntee talouden toiminnan perusmekanismit, julkista vallankäyttöä ja oikeusjärjestelmää ohjaavat periaatteet sekä näihin liittyvät termit.

Aineistotehtävissä kokelas osaa tulkita ja hyödyntää asianmukaisesti erilaisia yhteiskuntaa ja talouden toimintaa koskevia aineistoja, kuten tekstejä, kuvia, videoita, karttoja, diagrammeja, kaavioita ja tilastoja. Hän osaa myös arvioida niitä kriittisesti. Pohdintatehtävissä ja ristiriitaista tietoa sisältävissä tehtävissä

kokelas osoittaa ymmärtävänsä yhteiskuntaa koskevaan tietoon sisältyvän teoreettisuuden ja tulkinnallisuuden sekä syy-yhteyksien monitahoisuuden ja kompleksisuuden. Hän osaa muodostaa itselleen perustellun näkemyksen ristiriitaisista ja arvosidonnaisista yhteiskunnallisista ja taloudellisista kysymyksistä. Arvioinnissa kiinnitetään huomiota kokelaan kykyyn rakentaa tiedoistaan jäsentyneitä kokonaisuuksia. Niin ikään tarkastellaan kokelaan kykyä erottaa olennainen tieto epäolennaisesta ja hänen taitoaan hyödyntää vastauksessa ajankohtaista tietoa.

Alla oleva taulukko on tarkoitettu arvostelutyön avuksi. Siinä otetaan huomioon erityisesti myös vastausten taitotavoitteisiin liittyvät ulottuvuudet. Sarakkeissa esitetyt kuvaukset ovat esimerkinomaisia.

Tehtäväkohtaisissa hyvän vastauksen piirteissä arvostelukriteerit on annettu kaksiportaisesti eli hyvälle ja kiitettävälle vastauksille. 20 pisteen tehtävissä hyvästä vastauksesta saa 7–13 pistettä ja kiitettävästä 14–20 pistettä, 30 pisteen tehtävissä vastaavasti 11–20 ja 21–30 pistettä.

	0	Tyydyttävä	Hyvä	Kiitettävä
<i>Tietojen oikeellisuus ja olennaisuus, käsitteiden täsmällisyys</i>	Vastaus ei sisällä lainkaan tehtävässä edellytettyä tietoa. Tehtävä on ymmärretty virheellisesti.	Vastaus on niukkasisältöinen, tai se sisältää paljon epäolennaisuuksia. Tehtävään on vastattu vain osittain. Käsitteiden hallinta on puutteellista.	Vastaus sisältää verraten täsmällistä ja tehtävään hyvin sopivaa tietoa. Käsitteiden hallinta on hyvää.	Vastaus sisältää olennaisia ja aiheen kannalta mielekkäästi rajattuja tietoja. Tietojen ja käsitteiden hallinta on täsmällistä.
<i>Analyttisyys, loogisuus, perustelevuus</i>	Vastaus on jäsentymätön ja sekava. Väitteitä ei ole perusteltu.	Vastauksen rakenne on luettelomainen tai epäselvä. Aiheen tarkastelu on heikosti erittelevää. Väitteitä on perusteltu niukasti.	Vastaus on joiltakin osin analyttinen. Aiheen tarkastelu on johdonmukaista, vaikka sisältää paikoitellen puutteita. Väitteet on perusteltu verrattain hyvin.	Vastauksen yleisote on analyttinen. Aiheen tarkastelu on johdonmukaista ja argumentoivaa, ja väitteillä on hyvät perustelut.
<i>Kriittisyys, moniperspektiivisyys, kyky arvioida ja soveltaa tietoja</i>	Vastaus ei sisällä minkäänlaisia (lähde)kriittisiä huomioita eikä järkiperustaista tietojen arviointia tai soveltamista. Vastauksessa ei ole merkkejä kyvystä pohtia eri tulkintoja tai vaihtoehtoja.	Vastauksessa on vähäisiä merkkejä lähdekriittisyydestä sekä joitain satunnaisia heikkoja merkkejä eri näkökulmien ja tulkinnallisuuden pohdinnasta. Vastaus ei juuri sisällä tietojen soveltamista.	Vastauksessa on paikoitellen hyvää (lähde)kriittistä pohdintaa ja hyviä tulkintoja sekä joitain hyviä esimerkkejä moniperspektiivisestä ajattelusta. Vastauksessa on joitain merkkejä kyvystä arvioida ja soveltaa tietoja.	Vastauksessa on terävä ja oivaltava (lähde)kriittinen ote. Vastaus sisältää moniperspektiivistä punnittua pohdintaa. Tietojen arviointia ja soveltamista on vastauksessa monin paikoin.

Osa I: 20 pisteen tehtävät

1. Eduskunnan ja hallituksen välinen vallanjako Suomessa (20 p.)

Hyvässä vastauksessa tuodaan esille keskeiset eduskunnan ja hallituksen väliseen vallan- ja tehtävien jakoon liittyvät asiat selkeällä tavalla. Vallan kolmijako-opin mukaisesti eduskunnalla on lainsäädäntövalta ja valtioneuvostolla toimeenpanovalta.

Suomen perustuslain mukaan valtiolta Suomessa kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut vaaleilla valituista kansanedustajista muodostuva eduskunta. Eduskunta säätää Suomessa kaikki lait ja päättää valtion talousarviosta. Eduskunta myös valitsee pääministerin ja valvoo parlamentarismien periaatteiden mukaisesti hallitusta ja voi esittää luottamuslauseeseen nostamista. Lisäksi eduskunta hyväksyy tärkeimmät Suomea sitovat kansainväliset sopimukset ja vaikuttaa Suomen hallituksen EU-politiikkaan. Valtioneuvosto (arkikielessä hallitus) on Suomen ylintä toimeenpanovaltaa ja yleistä hallintovaltaa käyttävä elin, joka muodostuu pääministeristä ja ministereistä. Valtioneuvosto valmistelee eduskunnan käsiteltäviksi tulevat asiat, esittelee eduskunnan hyväksymät lait presidentille vahvistettaviksi ja panee tehdyt päätökset täytäntöön. Valtioneuvostolla on oikeus antaa asetuksia sellaisissa asioissa, joista on lailla säädetty. Ne eivät kuitenkaan saa olla ristiriidassa lakien kanssa.

Kiitettävässä vastauksessa tarkastelua syvennetään tavalla, joka osoittaa tietojen ja käsitteiden täsmällistä hallintaa. Vastauksessa voidaan esimerkiksi todeta, että vaikka eduskunnalla on itsenäinen aloiteoikeus, käytännössä valtaosa eduskunnan päätöksistä perustuu hallituksen esityksiin.

Vastauksessa käsitellään myös tarkemmin eduskunnan mahdollisuuksia valvoa hallituksen toimia. Hallituksen eduskunnalle antamien kertomusten ja selonteiden sekä pääministerin ilmoitusten käsittelyn yhteydessä kansanedustajat voivat esittää arvionsa hallituksen ja viranomaisten toiminnasta, ja myös kansanedustajien kirjalliset ja suulliset kysymykset ovat tapoja valvoa hallituksen toimintaa. Vastauksessa voidaan myös mainita suuren valiokunnan rooli EU-asioiden käsittelyssä. Vastauksessa voidaan myös tarkastella epäluottamuslauseeseen läpimenon mahdollisuuksia enemmistö- ja vähemmistöhallitusasetelmissä. Kokelas tarkastelee myös vallan kolmijako-oppia tarkemmin, esim. parlamenttipuolueet toimivat hallituksessa ja hallituspuolueen edustajat toimivat myös eduskunnassa ja parlamentarismi kytkee hallitusta eduskunnan toimintaan. Toisaalta instituutioilla on omat tehtävänsä. Vastauksessa voidaan mainita myös eduskunnan oikeusasiamiehen tai oikeuskanslerin roolit päätösten lainmukaisuuden valvojina.

2. EU:n demokraattisuus (20 p.)

Hyvässä vastauksessa meemien keskeinen sisältö tuodaan jäsennellysti esille. EU-kriittisessä meemissä EU:n poliittista järjestelmää kuvataan Brysselin diktatuuriksi ja byrokraatiaksi, jossa suurten yritysten intressit ohjaavat EU:n komission lainsäädännöllistä toimintaa tavalla, joka on kaiken demokraattisen vaikuttamisen ja valvonnan ulkopuolella. Euroopan demokraattisesti vaaleilla valittu parlamentti on puolestaan kuvattu instituutioksi, jolla ei ole mitään tosiasiallista itsenäistä lainsäädännöllistä valtaa. EU-myönteisessä meemissä EU:n poliittinen järjestelmä kuvataan tavallaan demokratian kyllästäväksi; demokraattiset elementit ovat keskeisiä niin Eurooppa-neuvoston, Euroopan unionin neuvoston, komission kuin Euroopan parlamentin valinnassakin. Hyvässä vastauksessa esitetään myös perusteltu arvio meemien osuvuudesta.

Kiitettävässä vastauksessa EU-kritiikkiä tukevana asioina voidaan tarkastella esimerkiksi ns. demokratiavajetta (kansalaisten suoran vaikutusmahdollisuuden puutetta muiden kuin EU-parlamentin valintaan), EU-hallinnon kokemista byrokraattisena ja etäisenä, parlamentin aloiteoikeuden puuttumista. EU:n demokraattisuutta ilmentävinä seikkoina voidaan puolestaan tarkastella eri toimielinten kokoonpanoa (ml. Eurooppa-neuvosto ja Euroopan unionin neuvosto), niiden tehtäviä ja valtasuhteita, päätöksentekotapoja (mm. parlamentin rooli lainsäädännössä) ja parlamentin valtaa vaikuttaa komission jäseniin (ns. kuulemiset) ja erottaa komissio. Vastauksessa voidaan tarkastella myös lobbauksen merkitystä demokratian esteenä mutta myös demokratiaan kuuluvana tekijänä. Kiitettävästä vastauksesta käy ilmi, että kokelas ymmärtää meemien olevan yksipuolisia ja kärjistäviä poliittisen vaikuttamisen välineitä.

3. Syntyvyys Suomessa (20 p.)

3.1. (10 p.)

Hyvässä vastauksessa todetaan kehityksen keskeiseksi piirteeksi kokonaishedelmällisyysluvun merkittävä pieneneminen vuosien 1900 ja 2018 välisenä aikana. Hedelmällisyysluvun vaihtelua kuvataan vain pääpiirteittäin, ja vastauksen pääpaino on toteutuneen kehityksen syiden selvittämisessä. Tärkeimpänä syynä käsitellään muutosta maatalousvaltaisesta teolliseksi ja palveluyhteiskunnaksi, yleistä elintason nousua ja elämän- ja yhteiskunnallisten arvojen muutosta. Muista vaikuttaneista tekijöistä voidaan käsitellä kaupungistumista, lapsikuolleisuuden vähenemistä, joka on vähentänyt tarvetta hankkia paljon lapsia varmuuden vuoksi, koulutusaikojen pidentymistä ja koulutustason nousua, erityisesti naisten kouluttautumista ja työssäkäyntiä jo 1900-luvun alkupuolelta lähtien. Lääketieteen vaikutuksista mainitaan ehkäisyvälineiden tehon ja saatavuuden paraneminen. Myös eri syistä valittu lapsettomuus ja ensimmäisen lapsen hankinnan siirtyminen alentavat hedelmällisyyslukua. Maaseudun väestön miesvaltaisuus ja

kaupunkien naisvaltaisuus sekä koulutustasojen erot aiheuttavat monille vaikeuksia löytää sopiva kumppani, mikä heikentää mahdollisuuksia perustaa perhe. Viimeisintä eli 2010-luvun jyrkkää syntyvyyden laskua voidaan pohtia esimerkiksi käsittelemällä talouden taantumia, erityisesti nuoriin kohdistunutta työttömyyttä sekä tulevaisuuden näkymien epävarmuutta.

Kiitettävässä vastauksessa käsitellään tarkemmin syntyvyyden vähenemiseen johtaneita syitä ja arvioidaan niiden merkitystä.

3.2. (10 p.)

Hyvässä vastauksessa tuodaan esiin väestön ikärakenteen muuttuminen: nuorten, lasten ja työikäisten määrä vähenee ja vanhusväestön määrä kasvaa. Ikärakenteen muutoksen seurauksista nostetaan esiin joitakin esimerkkejä. Työmarkkinoille tulevat ikäluokat pienenevät, ja yhä vähäisempi osa väestöstä elättää työmarkkinoiden ulkopuolella olevaa väestöä, eli huoltosuhde heikkenee. Samalla verotulot vähenevät ja hyvinvointivaltion pohja voi alkaa murentua. Tällöin monet yhteiskunnan palvelut, kuten terveys-, sosiaali- ja koulutuspalvelut voivat heiketä. Myös paine eläkejärjestelmän muuttamiseen kasvaa, kun eläkemaksuja maksavien määrä työssäkäyvien ikäluokkien pienentyessä vähenee. Kehitys voi tuottaa myös työvoimapulaa joillekin aloille. Suomen väkiluku alkaa pienentyä, jos maahanmuutto ei korvaa supistunutta syntyvyyttä. Vastauksessa asiaan kuuluvien käsitteiden hallinta on hyvää.

Kiitettävässä vastauksessa käsitellään edellä mainittuja seurauksia moniperspektiivisesti vertaillen ja perustellen, esimerkiksi kuntatalouden huomioon ottaminen ja vaikutusten erilaisuus Suomen eri puolilla. Lisäksi esitellään tilanteen parannusyrityksiä. Esiin voidaan nostaa myös syntyvyyden vähenemisen joistain näkökulmista positiivisiksi laskettavia seurauksia, kuten entistä pienempien ikäluokkien helpomman pääsyn päivähoiton, koulutuksen ja työelämän piiriin. Voidaan esittää myös kriittinen kysymys, onko väkiluvun kasvu Suomessakaan tavoiteltava tilanne, kun ajatellaan koko maailman väestönkasvua ja maapallon kantokykyä.

4. Osa-aikainen palkkatyö (20 p.)

Hyvässä vastauksessa todetaan, että kuvioissa tarkasteltavalla ajanjaksolla osa-aikatyötä tekevien määrä on kasvanut, että naisia on ollut osa-aikatyössä koko ajan miehiä enemmän ja että koko-aikatyön puutteen vuoksi osa-aikatyötä tekevien osuus kaikista osa-aikaisista on supistunut hiukan. Syyksi kehitykseen voidaan esittää esimerkiksi sitä, että nykyisin moni nuori tekee osa-aikatyötä opintojen ohella ja osa-aikatyön määrä on kasvanut naisvaltaisilla palvelualoilla. Siitä, mitä yllä mainituista muutoksista seuraa työntekijälle, työnantajalle ja kansantaloudelle, voidaan tuoda esiin esimerkiksi, että osa-aikatyön tekijöiden määrän

kasvu voi johtaa siihen, että on enemmän pienituloisia palkansaajia, jotka joutuvat täydentämään toimeentuloaan sosiaaliturvalla. Osa-aikatyön yleistyminen voi toisaalta helpottaa sitä, että ihmiset kokeilevat omaan elämäntilanteeseensa sopivia ratkaisuja, joissa työn määrä, tulotaso ja muut aktiviteetit voivat vaihdella. Vastauksessa esitetyt päätelmät ovat loogisia ja osoittavat kokelaan tuntevan työelämän ja työmarkkinoiden toiminnan pääperiaatteet.

Kiitettävässä vastauksessa aineistoja osataan tulkita rinnakkain analyysia syventäen ja huomataan esimerkiksi, että osa-aikatyötä tekevästä naisista suurempi osuus kuin miehistä on ollut osa-aikatyössä siksi, että koko-aikatyötä ei ole ollut tarjolla. Vastauksessa pohditaan kuvion 4. B pohjalta, miten talouden suhdanteet voivat selittää sitä, että 2000-luvun alussa ero naisten ja miesten välillä kasvoi. Seurauksia pohditaan työntekijän, työnantajan, talouden ja sukupuolten työmarkkina-asemien kannalta. Päätelmät ovat loogisia ja perusteltuja, ja osa-aikatyön hyviä ja huonoja puolia punnitaan monipuolisesti. Vastauksessa voidaan pohtia osa-aikatyötä tekevien suhteellisen osuuden muutoksia.

5. Rikoksen määrittely (20 p.)

Hyvässä vastauksessa todetaan, että rikos on määritelmällisesti laissa rangaistavaksi määritelty teko. Rikoksesta ei rangaista alle 15-vuotiaita. Rikoksesta ei myöskään rangaista syyntakeettomia ihmisiä, esimerkiksi vakavasti psyykkisesti sairaita. Rikoksesta ei rangaista, jos on joutunut suojelemaan itseään. Rikoksen tunnusmerkit on kirjoitettu rikoslakiin. Vain sellaisesta teosta voi saada rangaistuksen, joka oli tekohetkellä säädetty rangaistavaksi (laillisuusperiaate). Teon pitää olla joko tahallinen tai tuottamuksella (huolimattomuudella) aiheutettu. Vastauksessa on käytetty apuna esimerkkejä.

Kiitettävässä vastauksessa voidaan käsitellä tarkemmin syyntakeettomuuteen vaikuttavia tekijöitä. Syyntakeeton ihminen ei ymmärrä tekojensa seurauksia eikä häntä siksi voida niistä tuomita. Oikeuttamisperusteet tarkemmin: esimerkiksi hätävarjelu oikeuttaa tarpeellisen väkivallan käyttämisen hyökkäyksen torjumiseksi ja pakkotilanteessa teko on välttämätön jonkin tärkeemmän asian suojelemiseksi. Syyttäjä voi tehdä syyttämättäjättämispäätöksen tai tuomioistuimien jättää tuomitsematta, jos teko voidaan sovittaa tai se on vähäinen tai lopputulos olisi kohtuuton. Vastauksen piiriin kuuluu myös rikoksen vanheneminen.

6. Huivin ja hunnun käyttö ja perusoikeudet (20 p.)

Hyvässä vastauksessa kokelas tarkastelee annettuja aineistoja hyödyntäen sitä, mikä olisi huivin ja hunnun käytön kieltävän lainsäädännön suhde perusoikeuksiin. Kokelas osoittaa oivaltaneensa, että kieltoa voidaan

sekä perustella että vastustaa perusoikeuksien avulla. Kiellon voidaan katsoa rikkovan uskonnonvapautta. Toisaalta naisten pakottaminen käyttämään huntua rikkoo heidän itsemääräämisoikeuttaan.

Kiitettävässä vastauksessa kokelas erittelee monipuolisesti huntunkäyttökieltoa puolustavia ja vastustavia oikeudellisia seikkoja sekä sitoo näkemyksensä annettuihin tekstikatkelmiin analyttisellä tavalla. Kokelas pohtii, mitä perusoikeuksilla tarkoitetaan. Mahdollisia esimerkkejä: Suomessa naisten pakottaminen käyttämään huntua voidaan katsoa rikkovan heidän oikeuttaan henkilökohtaiseen vapauteen.

Perusoikeuksissa mainitun oikeuden ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan voidaan tulkita tarkoittavan myös uskontoon perustuvia tapoja, kuten huivin käyttöä. Uskonnonvapaus ja myös sanan- ja ilmaisunvapaus ovat molemmat perusteita sallia yksilöille vapaus ilmaista omaa identiteettiään ja omaa kulttuuriaan. Kokelas käsittelee aineistoja lähdekriittisesti; hän voi muun muassa pohtia, mikä on aineiston 6. A kansanedustajan motiivi huntukiellon vaatimiseen tai mitä merkitystä on sillä, että aineiston 6. B kirjoittaja on iranilaistaustainen musliminainen, kun taas aineiston 6. C kirjoittaja on suomalaistaustainen Ruotsissa opiskeleva musliminainen.

Osa II: 30 pisteen tehtävät

7. Puolueiden vaalimenestys eri alueilla ja eri väestöryhmissä (30 p.)

7.1. (20 p.)

Hyvässä vastauksessa esitetään olennaiset erot puolueiden välillä. Kokoomus on kärjessä korkean tulotason alueilla, kaupungeissa ja siellä, missä eläkeläisten osuus on verraten pieni, keskusta taas matalan tulotason alueilla, haja-asutusalueilla ja siellä, missä eläkeläisten osuus on suurehko. SDP ja perussuomalaiset ovat kärjessä asutuskeskuksissa ja alueilla, joissa tulotaso ja eläkeläisten osuus on keskitasoa. Vihreät on kärjen tuntumassa kaupungeissa ja selvä peränpitäjä haja-asutusalueilla ja alueilla, joilla eläkeläisten osuus on suurehko. Vastauksessa eritellään, miksi eri väestöryhmissä äänestetään yleensä eri puolueita, ja tämän pohjalta selitetään puolueiden välisiä keskeisiä eroja ja yhtäläisyyksiä vaalimenestyksessä eri alueilla.

Kiitettävässä vastauksessa puolueita vertaillaan kattavasti keskenään ja kiinnittäen huomiota sekä kärjessä että viimeisenä oleviin puolueisiin erityyppisillä alueilla. Vastauksessa mainitaan asioita, joita puolueet ovat ajaneet viime vuosina, ja pohditaan sen pohjalta puolueiden menestyksen eroja ja yhtäläisyyksiä.

Vastauksessa tulee esiin, että kokelas ymmärtää, millaisia kytkentöjä tulotason, iän ja asuinalueen välillä

keskimäärin on. Päätelemät ovat loogisia ja niiden tueksi esitetään tietoja puolueiden viime vuosina toteuttamasta politiikasta.

7.2. (10 p.)

Hyvässä vastauksessa tuodaan esiin, millaisia keskeiset arvo- ja identiteettikysymykset ovat olleet suomalaisessa poliittisessa keskustelussa. Nykyisin poliittisiin kantoihin yhä enemmän vaikuttavat taloudellisten kysymysten lisäksi esimerkiksi seuraavat asiat: maahanmuutto, ihmisoikeuskysymykset, asuinpaikka, sukupuolten tasa-arvo, vähemmistöjen oikeudet, suhtautuminen ympäristökysymyksiin. Vastauksessa esitetään joitain perusteluita tehtävänannossa esitetyn väitteen tueksi tai sitä vastaan ottaen huomioon, että taulukko ei tarjoa lisäinfoa muutoksen havaitsemiseen. Voidaan esimerkiksi tulkita, että kokoomuksen kannatusluvut viittaavat taloudellisten tekijöiden merkitykseen kokoomuksen äänestäjäkunnassa. Toisaalta vihreiden ja kokoomuksen kannatuksen samansuuntainen vaihtelu alueittain viittaa siihen, että äänestäjien valinta näiden puolueiden välillä johtui muistakin kuin talouteen liittyvistä tekijöistä.

Kiitettävässä vastauksessa punnitaan perusteita tehtävänannossa esitetyn väittämän tueksi ja sitä vastaan, esitetään edellä mainittuja havaintoja kattavammin ja tulkitaan niitä syvällisemmin. Vastauksessa tulee ilmi, että kokelas ymmärtää puolueita perinteisesti erotelleen vasemmisto–oikeisto-jaon luonteen sekä jaon merkitystä haalistaneet tekijät. Vastauksessa annetaan esimerkkejä siitä, millä tavoin taloudelliset ja arvokysymykset ovat yhdistäneet tai erottaneet puolueita Suomen sisäpolitiikassa viime vuosina. Vastauksessa voidaan esimerkiksi pohtia 2010-luvulla toimineiden hallitusten kokoonpanoa ja toimintakykyä osoituksena perinteisen vasemmisto–oikeisto-jaon ja uuden arvoliberalismi–arvokonservatismi-jaon tärkeydestä.

8. Kuntatalous (30 p.)

8.1. (6 p.)

Vastauksessa pohditaan, missä määrin Veronmaksajain Keskusliitto yksityisten veronmaksajien ja Kuntaliitto kuntien etuja ajavina järjestöinä saattavat pyrkiä tulkitsemaan ja esittämään verotusta koskevia tietoja siten, että veronmaksajiin suoraan kohdistuva verorasitus ja kuntien taloudelliset haasteet näyttäytyvät erityisen suurina. Tilastollisissa esityksissä on hyvä pohtia kriittisesti esimerkiksi sitä, millainen tarkasteluväli on valittu ja miten asioita on ryhmitelty. Taloudellis-yhteiskunnallisissa kysymyksissä asioita voidaan luokitella ja määritellä monesti eri tavoilla esimerkiksi sen suhteen, mitä ”keskeiset tuloerät” sisältävät. Kuntaliiton keskeisin tehtävä on kuntien edunvalvonta suhteessa valtioon ja Veronmaksajien keskusliitto vahtii

veronmaksajien intressejä sekä valtion että kuntien suuntaan. Tilastoista voidaan tehdä esim. se johtopäätös, että kunnat rahoittavat toiminnastaan itse noin kolme neljäsosaa.

8.2. (10 p.)

Hyvässä vastauksessa esitetään havainto, että niin alimmat kuin ylimmätkin kunnallisveroprosentit ovat tarkastelujaksolla keskimäärin nousseet, ja ylimmät nopeammin kuin alimmat. Todetaan, että kunnallisveroprosentit ovat nousseet jyrkimmin 1990-luvun alkuvuosina ja noin vuosina 2008–2012, muulloin nousu on ollut hitaampaa tai prosentit ovat pysyneet samoina. Vastauksessa pohditaan veroprosenttien eroja selittäviä keskeisiä tekijöitä, esimerkiksi kunnan väestörakennetta, väestökehitystä ja elinkeinorakennetta. Nämä tekijät vaikuttavat siihen, kuinka paljon kunnassa on painetta esimerkiksi koulutus- ja terveystalouden tarjontaan ja kuinka paljon kunnassa on työllisiä veronmaksajia tai veroa maksavia yrityksiä. Kiinteistöveron tuotto vaihtelee myös kunnittain.

Kiitettävässä vastauksessa mainittuja kuntien välisiin eroihin vaikuttavia tekijöitä analysoidaan kattavammin ja niin, että otetaan huomioon esimerkiksi kuntien sijainti maan kasvualueilla tai taantuvilla alueilla. Vastauksessa tuodaan esiin, että kasvavissa kunnissa on myös paineita veroprosentin nostamiseen, mutta niissä on usein suhteellisen paljon työikäistä väestöä ja vilkas elinkeinoelämä, joiden ansiosta veroja kertyy runsaammin. Pienissä kunnissa kunnallisveroprosentti on usein korkeampi kuin suurissa kunnissa myös siksi, että suuret kunnat voivat helpommin hyödyntää skaalaetua muun muassa palveluiden tuottamisessa yhdellä kertaa suurelle käyttäjäjoukolle. Niin sanotuissa kasvukunnissa palveluiden merkitys on merkittävä ja ne imevät työvoimaa, joka maksaa sitten veroja. Jalostuksen ja alkutuotannon parissa työskentelevien osuus on jatkuvasti laskussa ja sen mukana niistä riippuvien kuntien verotulot. Valtio pyrkii tasoittamaan kuntien välisiä eroja verontasausjärjestelmällä, ja ilman tätä kuntien väliset erot olisivat vieläkin suuremmat. Kunnat saavat myös tietyn jako-osuuden valtiolle maksetun yhteisöveron tuotosta.

Jos kokelas on vastannut kohtaan 8.2. tehtävänannon mukaisesti aineistoa 8. C käyttäen, vastaus arvioidaan sen mukaan, miten kattavasti kokelas on pohtinut kunnallisveroprosenttien eroja kuntien välillä kuten yllä, mutta yleisellä tasolla ja ilman viittauksia kuvioon. Tehtävänannossa mainittua ”kunnallisveroprosenttien kehitystä” voidaan katsoa käsiteltävän vastauksessa esimerkiksi silloin, kun selitetään, missä tilanteissa kunta nostaa tai laskee kunnallisveroprosenttia. Tehtävänannon tämä osuus otetaan huomioon vastauksissa pienellä painoarvolla, koska kuviossa 8. C ei näy muutosulottuvuutta.

8.3. (14 p.)

Hyvässä vastauksessa tarkastellaan joitain kuntien keskeisiä keinoja lisätä tuloja ja hallita menoja, kuten kunnallisveron ja asiakasmaksujen nostamista tai kunnallisiin palveluihin tai investointeihin liittyvien

menojen karsintaa. Vastauksessa arvioidaan sekä esitettyjen toimien etuja että niiden heikkouksia. Esimerkiksi on mahdollista, että säästöt kunnallisissa palveluissa pienentävät kunnan joitain menoja mutta toisaalta myös vähentävät sen tuloja, jos palveluiden heiketessä asukkaita eli veronmaksajia muuttaa pois. Asiakasmaksujen ja palvelumaksujen nostaminen saattaa lisätä taloudellista eriarvoisuutta, esim. lasten mahdollisuuksissa erilaisiin harrastuksiin. Aineistoa hyödynnetään esimerkiksi analysoimalla, mitkä kuntatalouden tuloerät ovat suurimmat ja mitkä taas ovat kuntatalouden kokonaisuudessa suhteellisen pieniä tekijöitä.

Kiitettävässä vastauksessa olisi hyvä huomata, että eri tuloerillä on erilainen merkitys kunnille; esimerkiksi pääkaupunkiseudun kunnille valtionosuuksilla ei ole juurikaan merkitystä, toisin kuin jossain muissa osissa maata. Vastauksessa käsitellään kattavammin tulojen kasvattamisen ja menojen hillitsemisen keinoja. Vastauksessa voidaan eritellä myös kuntayhtymien ja kuntaliitosten etuja ja haittoja palvelutarjonnan järjestämisessä sekä lainoja pitkäjänteisen investointipolitiikan välineenä. Vastauksessa tuodaan ilmi, että kunnan on tärkeää suunnitella taloutta useiden vuosikymmenien aikajänteellä ja ottaa huomioon investointi- tai säästöpäätöksiä tehtäessä, että jotkin menot ja tulot realisoituvat täysimittaisesti vasta pitkän ajan kuluttua. Vastauksessa tulee esiin, että kunnat ovat toisilleen sekä kilpailijoita että yhteistyökumppaneita, kun ne hakevat taloudellista menestystä.

9. Populismi ja politiikka (30 p.)

9.1. (14 p.)

Hyvässä vastauksessa tulee ilmi populismin käsitteen sisältö. Keskeinen piirre on me–muut-vastakkainasettelu, jossa meidät määritellään hyväksi ja muut pahaksi. Populismiin liittyy yleensä myös eliitinvastaisuus, vahva tunteenomaisuus sekä poliittisen kentän uudelleenmäärittely perinteisistä poliittisista toimintaa motivoivista intresseistä poikkeavalla tavalla. Vastauksessa huomioidaan sosiaalisen median merkitys populististen näkemysten levittäjänä. Vastauksessa käsitellään joitakin esimerkkejä populistisiksi luokiteltavissa olevista ilmiöistä Suomessa (esimerkiksi perussuomalaiset, rokotteiden vastainen kampanja, keskustelu punavihreästä kuplasta antipopulistisena populismina). Lisäksi populismia valotetaan jonkin ulkomaisen esimerkin avulla (esimerkiksi Saksa ja AfD, Unkari ja Fidesz, Yhdysvallat ja Trump, Ruotsin ruotsidemokraatit, Italian viiden tähden liike ja brexitin kannatusliike).

Kiitettävässä vastauksessa populismin käsittelyä ilmiönä syvennetään tarkastelemalla, miten se on näkynyt politiikanteon tavoissa niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla. Vastauksessa voidaan myös pohtia populismin suhdetta nationalismiin.

9.2. (16 p.)

Hyvässä vastauksessa tarkastellaan kahta mahdollista tekstikatkelmassa esille tuotua kehityssuuntaa, toisaalta populismin kehittymistä kohti ulossulkevaa perus- ja ihmisoikeuksia kaventavaa illiberaalia tai autoritaarista demokratiaa, toisaalta politiikan kehittymistä kohti avoimeen vuorovaikutukseen perustuvaa sisäänsulkevaa avointa demokratiaa. Vastauksessa tuodaan esille niin Suomesta kuin ulkomailtakin myös joitakin esimerkkejä, jotka puhuvat näiden kehityssuuntien puolesta tai niitä vastaan (esimerkiksi populismin vahvistuminen Suomessa ja muualla, toisaalta globaalien ongelmien (ilmastonmuutos) aikaansaama transnationaalinen kansalaisyhteiskunnallinen ja poliittinen toiminta).

Kiitettävässä vastauksessa kokelas hahmottaa selkeästi Palosen tekstissä esitetyt vaihtoehdot kehityssuunnat. Vastauksessa voidaan myös käsitellä sitä, kuinka populististen teemojen vahvistuminen on saanut aikaan sen, että perinteisemmätkin puolueet ovat ottaneet tällaisia teemoja omiin ohjelmiinsa. Vastauksessa voidaan tarkastella myös sitä, mitä hahmoteltujen kehityssuuntien toteutuminen merkitsisi niin kansallisessa kuin kansainvälisessäkin politiikassa (esim. EU:ssa). Kiitettävässä vastauksessa on useampia kansainvälisiä esimerkkejä populismin monimuotoisuudesta. Vastauksessa voidaan pohtia myös tekstin luonnetta.